

Sinema Filmleri ve Din*

Prof. Dr. William L. BLİZEK **

Çev. Dr. Bilal YORULMAZ ***

Gişe rekortmeni Hollywood filmlerinden yabancı filmlere, belgesellerden kısa filmlere kadar değişik türlerde filmler, sinema ve din uzmanlarının ilgi alanına girmektedir. Din ve dini temalar çok değişik türde filmlerde bulunabilmektedir. Bu nedenle sinema ve din çalışmalarına yönelik büyük bir ilgi mevcuttur. Bu çalışma din veya dini temalar içeren filmleri kategorize etmeyi amaçlamaktadır.

1. İlk kategori uzun metrajlı kurgusal filmlerdir. Uzun metrajlı filmler genellikle bir saatten iki buçuk saate kadar olan filmlerdir. Bazen bu sürenin aşıldığı da görülür. Süre faktörü uzun metrajlı filmleri genellikle bir saatten az süren kısa filmlerden ayırır. Öte yandan bu filmler seyircilere yoruma açık hikâyeler sunarlar. Bu bakımdan da filmin dışındaki dünya hakkında gerçek bilgiler sunan belgesellerden ayrılırlar. Uzun metrajlı kurgusal filmler insanların en çok aşına oldukları ve sinema salonlarında en çok gösterim imkânı bulan filmlerdir.

A. Uzun metrajlı kurgusal filmler de kendi aralarında çeşitli kategorilere ayrılabilir. Bunlardan ilki gişe rekortmeni Hollywood filmleridir.¹ Bu filmler Hollywood stüdyolarında üretilen ve diğer filmlere göre çok büyük miktarda yapımcılarına para kazandıran filmlerdir. *The Matrix*² (The Matrix,1999) ve devam filmleri *The Matrix Reloaded* (The Matrix Reloaded,15 Mayıs 2003) ve *Matrix Revolutions* (Matrix Revolutions, 5 Kasım 2003) içerisinde dini semboller ve konular bulunan seküler gişe rekortmeni filmlere örnek gösterilebilir. *The Passion of The Christ* (Tutku-Hz. İsa'nın Çilesi, 2004) ise dini gişe rekortmeni filmlere bir örnektir. İlk dönem Hollywood gişe rekortmeni filmlerine ise *One Flew Over the Cuckoo's Nest* (Guguk Kuşu, 1975) örnek verilebilir. Dini temaların böyle popüler filmlerde yer alması sinema ve din çalışmalarına olan ilgiyi artırmıştır.

The Matrix, Thomas Anderson adlı bir gencin hikâyesini ele almaktadır. Anderson, biri hali ve çoğu insanın içinde yaşadığı, diğeri gerçek olan iki farklı dünyayı keşfeder. Anderson'a

* The Continuum Companion to Religion and Film, William Blizek (Ed), Bloomsbury, New York, 2009, 19-28. Bu çeviri TÜBİTAK 2219 Yurtdışı Doktora Sonrası Araştırma Bursu desteği ile yapılmıştır.

** University of Nebraska Omaha, Religious Studies öğretim üyesi, Journal of Religion and Film kurucu editörü.

*** M.Ü. İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü öğretim üyesi

1 Hollywood sineması çok daha önce doğmuş olmasına rağmen günümüzde yıllık üretilen film sayısı bakımından Hollywood (Hint Sineması), Hollywood'u geride bırakmaktadır. Bu nedenle bu alt kategorinin adının "Hollywood/Bollywood Gişe Rekortmeni Filmleri" olması daha uygun olabilir.

2 İngilizce film isimlerini çevirirken eğer film Türkiye'de gösterime girmişse, gösterime girdiği ismi kullandık. Gösterime girmemişse Türkçe karşılığını verdik. (ç.n.)

Sık sık “The One/Tek” olarak da yorumlanan “Neo” adı verilir.³ Bu isim ve insanları kurtarma rolünden dolayı Mesih olarak görülür. *The Matrix* sık sık Ortodoks Hristiyanlığın hikâyesi olarak yorumlanır. Buna göre Neo başka bir dünyadan Matrix dünyasına gelir ve hayatını riske atarak kendisine tâbi olanlara kurtuluş vadeder.⁴ Ama hikâye Ortodoks Hristiyanlıktan ziyade Gnostik Hristiyanlığı temsil ediyor şeklinde de yorumlanabilir. Gnostik Hristiyanlıkta bir yüce, üstün tanrı bir de deforme olmuş bir tanrı anlayışı vardır. *The Matrix*'te deforme olmuş tanrıyı Matrix'in yaratıcısı olan yapay zeka temsil eder. Kurtarıcı/Mesih ise Neo tarafından temsil edilmektedir. Özetle *The Matrix* insanların hem Ortodoks hem de Gnostik Hristiyanlığa dair fikirler bulabildikleri popüler bir filmidir.

Bazı insanlar *The Matrix*'te Budizm'in önemli unsurlarını da bulabilmektedirler. Budizm'e göre insanlık doğum, ölüm ve tekrar doğum kısır döngüsü içerisinde sıkışıp kalmıştır. Bu kısır döngüden ancak aydınlanma ile kurtulmak mümkündür. Aydınlanma, zevk ve acının bulunmadığı başka bir âlemi keşfetmektir. *The Matrix*'te iki varlık âlemi vardır. Biri, insanların sıkışıp kaldıkları ve acı çektikleri Matrix âlemi, diğeri ise Neo tarafından keşfedilen gerçekâlemidir. Bu âlem insanların acı çekmekten kurtuldukları Budizm'deki aydınlanma âlemi ile benzerdir. Neo aydınlanmaya ulaşır ve insanlara içinde buldukları durumu fark ettirerek onlara yardım etmek için Matrix'e geri döner.⁵

Hristiyan ve Budist temalara ek olarak Julien Fielding, *The Matrix*'te Hinduizm'e ait unsurlar da bulmaktadır. Fielding'in iddiasına göre Neo ile Hindu tanrısı Vişnu arasında Hz. İsa ve Buda'dan daha fazla ortak nokta vardır. Neo'nun Trinity adında bir sevgilisi vardır ve *The Matrix Reloaded*'da aralarında cinsel yakınlaşma olduğu görülmektedir. Bu nedenle Neo'yu bakır olan Hz. İsa veya Buda olarak düşünmek doğru değildir. Hz. İsa ve Buda'nın eşleri yokken Vişnu, Lakşmi adında bir eşe sahiptir. Trinity güçlü kuvvetli bir kadındır. Hinduizm'de de güçlü kuvvetli birçok dişi tanrı bulunmaktadır. Böylece Hinduizm de Hristiyanlık ve Budizm'e alternatif bir *The Matrix* yorumu sunmaktadır.⁶

Bir diğer gişe rekortmeni *One Flew Over the Cuckoo's Nest*, zararsız bir hükümlü olan R.P. McMurphy'nin hikâyesini ele almaktadır. Mc Murphy psikolojik durumunu değerlendirmek için hapisneden sinir hastalıkları hastanesine gönderilir. Buradayken diğer hastaların hayatlarını olumlu yönde etkiler. Onlara şeytani hemşire Ratched ile temsil edilen Hastane otoritesinden korkmadan dışarıdaki dünyada nasıl yaşayabileceklerini gösterir. Fakat Mc Murphy hastalara özgürlüğü tattırmasının bedelini ağır öder. En çok yardımcı olduğu hastalardan biri olan Billy Bibbit tarafından ihanete uğrar. Lobotomi⁷ uygulanarak sembolik olarak çarpmıha gerilir. Büyük Şef'in hastaneden kaçması ve Mc Murphy'yi yanına alması ile de sembolik olarak yeniden

3 Neo, One kelimesinin farklı şekilde yazılmış halidir. Hz. İsa Hristiyanlıkta sık sık The One (Tek, yegane) olarak isimlendirilir. Hristiyanlığa göre Hz. İsa insanlığı kurtacak olan “yegane” kişidir. Bu nedenle filmdeki Neo isminin Hz. İsa'ya atfen kullanıldığı ifade edilmektedir.

4 bk. Flannery-Dailey, F. and Wagner, R. (2001), 'Wake up! Gnosticism and Buddhism in The Matrix', *Journal of Religion & Film*, 5 (2). <http://www.unomaha.edu/jrf/gnostic.htm>. Erişim: 18 Ağustos 2008.

5 age.

6 bk. Fielding, J. (2003), 'Reassessing The Matrix/Reloaded', *Journal of Religion & Film*, 7 (2). <http://www.unomaha.edu/jrf/Vol7No2/matrix.matrixreloaded.htm>. Erişim: 20 August 2008. Matrix bazen Plato'nun mağara benzetmesi ile de ilişkilendirilmektedir. bk. Irwin, W. (ed.) (2002), *The Matrix & Philosophy: Welcome to the Desert of the Real*. Chicago: Open Court Publishing Company; Haber, K. (ed.) (2003), *Exploring the Matrix*. New York: Macmillan.

7 Beynin ön kısmının kesilip çıkarılması işlemi. (ç.n.)

dirilmiş olur. Film bu sembolik anlatımlar ile bir akıl hastanesi hikâyesinden Hz. İsa'nın hayat hikâyesine dönüşmektedir.⁸

Sinema ve din çalışmalarına olan ilginin önemli sebeplerinden biri insanların popüler filmlerde dini temalar bulmalarıdır. İnsanlar popüler filmlerde dini temalar bulmaktan hoşlanmaktadır. Basitçe, dinle ilgili hiçbir şey yokmuş gibi görünen bir filmde dinle ilgili yorumlar yapmak ve çeşitli temalar keşfetmek eğlenceli bir süreçtir. Dinle ilgili temalar içeren popüler filmlere verilebilecek diğer örnekler ise *Superman* (Süpermen, 1978), *Apocalypse Now* (Kıyamet, 1979), *Star Wars* (Yıldız Savaşları, 1977), *Platoon* (Müfreze, 1986) ve *Amadeus* (Amadeus, 1984)'tur.

Yukarıda zikredilen filmler genellikle seküler/dini olmayan filmler olarak tanımlanmaktadır. Fakat bunların yanında dini film kategorisine giren gişe rekortmeni filmler de vardır. Bu filmlerin bir kısmı Kitab-ı Mukaddes'te geçen kıssalara dayanmaktadır. Mel Gibson'un *The Passion of The Christ*'i muhtemelen bu filmlerin en meşhurdur. *The Passion of The Christ* tüm zamanların en çok gişe yapan filmlerinden biri oldu. Filmin büyük kısmı İncil'de geçen Hz. İsa'nın çarmıha gerilme hikâyesinin beyaz perdede yeniden anlatımıydı. Filmin etrafını saran tartışmaların bazıları diğer çarmıha gerilmeyi ele alan filmler ile aynıydı. Büyük ölçüde Yahudilerin Mesih'in katili olarak gösterilmesi eleştirildi. Öte yandan "şimdiye kadar incili en doğru şekilde yansıtan film" şeklinde reklamı yapılmasına karşın filmin bazı bölümlerinin hiçbir İncil'de yer almadığı ortaya çıktı.

Bir diğer dini gişe rekortmeni film ise Cecil B. De Mille'in *The Ten Commandments* (On Emir) filmidir. Film Hz. Musa'nın Yahudileri Mısır'dan çıkarıp vadedilmiş topraklara götürüşünü konu edinmektedir. Film, De Mille'i meşhur eden geniş ölçekli görüntülere sahipti. Filmin ilk çekimi 1923 yılında yapıldı ve sessiz sinema çağının en başarılı filmi oldu. Çoğu insanın aşına olduğu tekrar çekim ise 1956 yılında gerçekleştirildi. Bu filmde Hz. Musa rolünü Charlton Heston oynamıştır ve film hala televizyonlarda gösterilmeye devam etmektedir. Diğer dini gişe rekortmeni filmler ise *King of Kings* (Krallar Kralı, 1927), *The Sign of The Cross* (Çarmıh İşareti, 1932), *Sampson And Delilah* (Samson ve Dalila, 1949), *Going My Way* (Aynı Yolun Yolcusu, 1944), *The Bells of St. Mary's* (Aziz Meryem'in Çanları, 1945), *Ben Hur* (Ben Hur, 1959), *Spartacus* (Spartaküs, 1960), *The Exorcist* (Şeytan, 1973) ve *The Da Vinci Code* (Da Vinci Şifresi, 2006)'dur.

B. Uzun metrajlı kurgusal filmlerin ikinci alt kategorisi gişe rekortmeni olmayan filmlerdir. Büyük bir gişe başarısına sahip olmayan bu filmlerin bazıları çok iyi filmlerdir ve birçoğu sinema ve din uzmanlarının ilgisini çeker. Bu filmler konu ve dine yaklaşım bakımından çok çeşitli gruplara ayrılırlar. Örneğin *The Mission* (Görev, 1986), *Romero* (Romero, 1989) ve *Priest* (Rahip, 1994) Katolik Kilisesi'ni eleştirir. *Why Has Bodhi-Dharma Left for the East* (Bodhi-Dharma Neden Doğuya Gitti, 1989), *Little Buddha* (Küçük Buda, 1993) ve *Seven Years in Tibet* (Tibet'te Yedi Yıl, 1997) filmlerinde Budizm önemli bir rol oynar. *Devi* (Tanrıça, 1960), *Kanchana Sita* (Altın Sita,⁹ 1976), *Lajja* (Utancı, 2001) ve Deepa Mehta'nın üçlemesi *Fire* (Ateş, 1996), *Earth* (Toprak, 1998) ve *Water* (Su, 2005) Hindistan ve Hinduizm üzerine yoğunlaşır.

8 Blizek, W. L., 'Using Movies to Critique Religion,' Continuum Companion to Religion and Film, New York: Continuum.

9 Hindu mitolojisinde Rama'nın karısı olan tanrıça. (ç.n.)

The Jazz Singer (Caz Muganisi, 1927), *Gentleman's Agreement* (Namus Sözü, 1948), *Liberty Heights* (Özgürlüğün Zirveleri, 1999) ve *Trembling Before God* (Tanrıdan Önce Ürpermek, 2001) Yahudilik ve Yahudi kimliği ile ilgili unsurlar içerir. *My Beautiful Laundrette* (Benim Güzel Çamaşırhanem, 1985), *My Son the Fanatic* (Oğlum Bir Fanatik, 1997) ve *Towelhead* (Tabu, 2008) filmleri İslam'la ilgili temalara sahiptir. *Christ Eyre's Smoke Signals* (Duman İşareti, 1998), *Edge Of America* (Amerika'nın Ucu, 2003) ve *Imprint* (Mühür, 2007), Kevin Costner'in *Dances With Wolves* (Kurtlarla Dans, 1990) ve Mel Gibson'un *Apocalypto* (Apokalipto, 2006) filmleri yerli dinlerine¹⁰ yer vermektedirler. *Ulee's Gold* (Ulee'nin Altını, 1997), *Good Will Hunting* (Can Dostum, 1997) ve *Billy Elliot* (Billy Elliot, 2000) dinden ziyade maneviyat ile ilgilidir. *The Gospel of John* (Yuhanna İncili, 2003), *The Last Temptation of Christ* (Günaha Son Çağrı, 1998), *Jesus of Montreal* (Montreali İsa, 1989), ve *The Life of Brian* (Brian'ın Hayatı, 1979) Hz. İsa filmleridir. *Europa Europa* (Avrupa Avrupa, 1990), *The Grey Zone* (Gri Bölge, 2001), *Punch Me in the Stomach* (Karnımdan Yumrukla, 1997) ve *Schindler's List* (Schindler'in Listesi, 1993) Yahudi soykırımını işleyen filmlerdir.

Kurtuluş (redemption) teması; *The Fisher King* (Balıkçı Kral, 1991), *The Shawshank Redemption* (Esaretin Bedeli, 1994) ve *Never Die Alone* (Asla Yalnız Ölme, 2004) filmlerinde yer almaktadır. Ahiret; *Meet Joe Black* (Joe Black, 1998), *Death Takes a Holiday* (Ölüm Tatile Çıkar, 1934), *What Dreams May Come* (Aşkın Gücü, 1998) ve *After Life* (Araf, 1998) filmlerinde perdeye yansımaktadır. Tanrı imajı; *The Seventh Seal* (Yedinci Mühür, 1957), *All That Jazz* (Hep Caz, 1979), *Oh God!* (O Tanrım!, 1977) ve *Dogma* (Dogma, 1999) filmlerinde görülmektedir. Kurtarıcı¹¹ figürü; *Pale Rider* (Soluk Yüzlü Adam, 1985), *Donnie Darko* (Donnie Darko-Karanlık yolculuk, 2001) ve *Iron Man* (Demir Adam, 2008) filmlerinde keşfedilebilmektedir. Karma inancı; *Groundhog Day* (Bugün Aslında Düdü, 1993), *Twister* (Twister, 1996) ve *Devdas* (Devdas, 2002) filmlerinde önemli rol oynamaktadır. Dünyanın sonu; *The Rapture* (Vecd, 1991), *Armageddon* (Armageddon, 1998) ve *An Inconvenient Truth* (Uygunsuz Gerçek, 2006) filmlerinde vurgulanmaktadır. Şeytan; *Bedazzled* (Şaşkın, 1967 ve 2000), *The Devil's Advocate* (Şeytanın Avukatı, 1997) ve *The Ninth Gate* (Dokuzuncu Kapı, 1999) filmlerinde perdede görünmektedir. Şer/Kötülük; *Se7en* (Yedi, 1996), *The Killing Fields* (Ölüm Tarlaları, 1984), *Crash* (Çarpışma, 2004) ve *Dirty Pretty Things* (Kirli Tatlı Şeyler, 2002) filmlerinde merkezi bir rol oynamaktadır.

C. Uzun metrajlı kurgusal filmlerin üçüncü alt kategorisi ise Hollywood dışında çekilen filmlerdir. Sinema ve din alanında popüler olan birçok Avrupa menşeli film vardır. Bunlardan biri İtalyan yönetmen Pier Paolo Pasolini'nin 1964 yılında gösterime giren *The Gospel According to St. Matthew* (Matta'ya göre İncil) filmidir. Pasolini, bir ateist ve Marksist olduğu için bu film sık sık Marksist kinaye olarak yorumlanmaktadır. Zira filmin Marksist dünya görüşünü desteklemek için Hz. İsa'nın hayat hikâyesini kullandığı ileri sürülmektedir. Yine de Pasolini, hikâyede perdeye eşsiz bir şekilde yansıyan manevi boyutlar bulmuştur. Filmde İncil'de geçen diyalogların dışında bir diyalog kullanılmamıştır. İncilden alıntı bulunmayan sahneler görüntülerle ifade edilmiştir. Bu, filme ilginç bir sinematografik kalite sağlamak ve teolojik analizden ziyade manevi düşünceler üretme imkânı sağlamaktadır. *The Gospel According to St. Matthew* sık sık diğer Hz. İsa

10 Kızılderili, Maya Aztek gibi milletlerin dinleri kastedilmektedir. (ç.n.)

11 Hristiyanlıkta Savior (Kurtarıcı)'dankasit Hz. İsa'dır.

filmleriyle karşılaştırılmaktadır.¹²

Sinema ve din alanına bir hareketlilik getiren diğer bir Avrupa filmi de Lars Von Trier'in *Breaking The Waves* (Dalgaları Aşmak, 1996) filmidir. Film, Kuzey İskoçya'da baskıcı ve dindar bir bölgede yaşayan Bess Mc Neill adlı çocuksu bir genç kadının hayatını hikâye etmektedir. Bess, Danimarkalı bir petrol işçisi olan Jan ile tanışır ve âşık olup evlenir. Çevresi, dışarıdan biri olan Jan ile ilişkisine açıkça karşı çıkar. Uzun süre denizdeki petrol çalışmalarından dönmeyen Jan'dan ayrı yaşamanın zorluğunu gören Bess, Jan'ın kendisine dönmesi için dua eder. Jan bir kaza geçirir ve yaralı olarak eve döner. Bess bu durumdan kendini sorumlu hisseder. Kazadan sonra Jan cinsel kabiliyetlerini kaybeder ve Bess'ten başka erkeklerle birlikte olmasını ister. Bess, başta bu durumdan tiksinsen de bir süre sonra bu durumu tanrının isteği olarak görmeye başlar. Filmin sonunda Bess, birlikte olduğu bir denizci tarafından öldürülür. İlginç bir şekilde hikâyenin sonunda Bess yıllardır çalmayan kilisenin çanları eşliğinde gömülürken Jan sağlığına kavuşur.¹³

Diğer bir örnek de yine bir Danimarka filmi olan *Babette's Feast* (Babette'in Ziyafeti, 1987)'dir. Babette iş için Jutland'ın batı kıyılarında küçük bir kasabaya gelir. Gittikçe küçülen ve babaları tarafından kurulmuş olan dini bir cemaate mensup iki kız kardeş tarafından işe alınır. Babette, kız kardeşler için yemek pişirir, temizlik ve alış veriş yapar. Küçük dini grubun kasvetli hayatına birazcık neşe getirmiş gibidir. Sonunda kız kardeşler babalarının yüzüncü doğum yıldönümü anısına bir kutlama tertip etmek isterler ve Babette'ten bir kutlama yemeği hazırlayıp hazırlamayacağını sorarlar. Babette bir piyango kazandığı için tabaklardan bardaklara, yiyeceklerden içeceklerle kadar her şeyi kendisi temin eder. Filmin büyük bir kısmı akşam yemeğinin–bazen “son akşam yemeği”¹⁴ ile özdeşleştirilir- hazırlanışını ve servis edilmesini göstermektedir. Sonunda dini cemaat bir dönüşüm yaşar. Eski hatalar affedilir, sevgi ateşi tekrar tutuşturulur ve yemek boyunca bir tür arınma gerçekleşir.¹⁵

Dinle ilgili diğer bazı Avrupa menşeli filmler de şunlardır: *The Seventh Seal* (Yedinci Mühür-İsveç, 1957), *Proces de Jeanned'Arc* (Jeanned'Arc'ın Yargılanması-Fransa, 1962), *Bend it Like Beckham* (Hayatımın Çalım Beckham-İngiltere, 2002), *The Passion of Joan of Arc* (Jeanned'Arc'ın Tutkusu-Danimarka, 1928), *Dancer in the Dark* (Karanlıkta Dans-Danimarka, 2000), *Amen* (Amin-Yunanistan, 2002), *The Ninth Day* (Dokuzuncu Gün-Almanya, 2004), *A Man For All Seasons* (Her Devrin Adamı-İngiltere, 1966), *The Magdalene Sisters* (Günahkar Rahibeler-İrlanda, 2002), *My Son The Fanatic* (Oğlum Fanatik-İngiltere, 1997), *Le Grand Voyage* (Büyük Yolculuk-Fransa, 2004), *Diary of a Country Priest* (Bir Taşra Papazının Güncesi-Fransa, 1951).

12 Rein hartz, Adele. 'Jesus Movies', Continuum Companion to Religion and Film, New York: Continuum.

13 *Breaking the Waves* filmi ile ilgili daha fazla bilgi için . 'Bess the Christ Figure? Theological Interpretation of Breaking the Waves', by Mercandante, L. (2001), *Journal of Religion & Film*, 5 (1). Erişim: 22 Ağustos 2008 <http://www.unomaha.edu/jrf/bessthe.htm>; 'Transgressing Goodness in Breaking the Waves', by Makarushka, I. S. M. (1998), *Journal of Religion & Film*, 2 (1), <http://www.unomaha.edu/jrf/breaking.htm>. Erişim: 25 Ağustos 2008; Keefer, K. and Linafelt, T. (1998). 'The End of Desire: Theologies of Eros in the Song of Songs and Breaking the Waves', *Journal of Religion & Film*, 2 (1). Retrieved from 25 Ağustos 2008 from <http://www.unomaha.edu/jrf/endofdes.htm>.

14 Hz. İsa'nın havarileri ile yediği son akşam yemeği kastedilmektedir. (ç.n.)

15 *Babette's Feast* ile ilgili daha fazla bilgi için kbz. Wright, W. M. (1997), 'Babette's Feast: A Religious Film', *Journal of Religion & Film*, 1 (2), <http://www.unomaha.edu/jrf/BabetteWW.htm>, erişim: 20 Ağustos 2008; Schuler, J. (1997), 'Kierkegaard at Babette's Feast: The Return to the Finite', *Journal of Religion & Film*, 1 (2). Erişim: 20 Ağustos 2008, <http://www.unomaha.edu/jrf/kierkega.htm>; Haunton, C., 'Imaging God in Movies', *Continuum Companion to Religion and Film*, New York: Continuum.

Avrupa dışındaki ülke sinemalarında da dinle ilgili birçok film bulunmaktadır. Amos Gitai tarafından yönetilen İsrail yapımı *Kadosh* (Kutsal, 1999) filmi, Kudüs'te ataerkil ve radikal Yahudi bir topluluğa mensup Rivka ve Milka adlı iki kız kardeşin hikâyesini ele alır. Rivka ve kocası Meir aşıkâr bir şekilde birbirlerine âşıktırlar. Fakat çocuk sahibi olamamaktadırlar. Meir'in haham olan babası Rivka'nın çocuk sahibi olamayacağını düşündüğü için oğlundan gelinini boşamasını ister. Meir için –babası tarafından temsil edilen- dini önde gelmektedir. Bu nedenle gönülsüz bir şekilde Rivka'dan ayrılır. Rivka'nın kalbi kırık olmasına rağmen radikal topluluğun bir parçası olarak kalmaya devam eder. Fakat bir süre sonra kederinden ölür.

Milka ise Yakov'a âşıktır. Fakat Yakov toplum tarafından iyi bir koca olamayacak kadar ehl-i dünya görülmektedir. Bu nedenle Milka, kendisine karşı kötü muamelede bulunan ve çok az duygu besleyen Joseph ile evlendirilir. Sonunda Milka topluluğu terk ederken görülür. Büyük ihtimalle sevdiği adamı bulup onunla evlenmek için bir arayış içerisine girecektir. Filmin konusu dini ilkelerin ve uygulamaların -bazen en zararlı şekilde- kişisel olarak insanları nasıl etkileyebileceği hakkındadır.

Avrupalı olmayıp sinema ve din alanını ilgilendiren bir diğer örnek de Walter Salles tarafından yönetilen *Central Station* (Merkez İstasyonu, 1998) adlı Brezilya filmidir. Bu film annesi Rio de Janeiro'nun merkez istasyonu önünde öldürülen 9 yaşındaki Josue'nin hikâyesini anlatmaktadır. Josue'nin annesi kendilerini terk eden babalarına mektup yazacak bir arzuhalci bulmak için istasyona gelmiş ve burada öldürülmüştür. Evi ve gidecek bir yeri olmayan Josue, gönülsüz bir şekilde alaycı bir arzuhalci olan Dora ile arkadaş olur. Dora, Josue'nin babasını bulmak için onunla birlikte Brezilya'nın kuzey doğusuna doğru yola çıkar. Yol boyunca Dora, Josue'ye kol kanat gerer. Ona hem kalacak bir yer verir hem de onun ailesi olur. Ayrıca Josue'ye kol kanat gererken kendisi de günahlarından arınmakta, kendi kendini kurtarmaktadır.¹⁶

After Life (Araf, 1998) ise Hirokazu Kore-eda tarafından yönetilen bir Japon filmidir. Filmde henüz ölmüş olan insanların tutulduğu bir Araf bölgesi vardır. Araf'ta insanlara dünyadaki hatıralarından birini seçebilecekleri söylenir. Seçtikleri hatırayı diğer dünyalarına götürebilecek ve ebediyen saklayabileceklerdir. Ruhani bir rehber, yeni ölüye hatıranın seçimi ve yeniden hatırlanması süreçlerinde yardımcı olur. Bu hatıralar filme alınır. Filme alınma işlemi bittikten sonra ölümlerin sonraki hayata geçmelerine izin verilir. İlginç bir şekilde ruhani rehberler de yeni ölmüş insanlardır. Fakat henüz saklamak istedikleri hatıralarını seçememişlerdir. Kore-eda filminin ölümden çok hayatla ilgili olduğunu söylemiştir. Çünkü insanları kendi hayatları hakkında düşünmeye sevk etmektedir. Öyleyse ölüm her zaman hayatla ilgilidir denilebilir.¹⁷

Sinema ve din alanı ile ilgili olup Avrupa menşeli olmayan filmlere şu filmler de örnek gösterilebilir: *Jesus of Montreal* (Montrealli İsa-Kanada, 1989), *The Last Wave* (Esrarengiz Dava-Avusturalya, 1977), *The Other Conquest* (Diğer Fetih-Meksika, 1998), *Crimen del Padre Amaro* (Günah-Meksika, 2002), *Black Robe* (Kara Cübbe-Avusturalya, 1991), *Andrei Rublev* (Andrei-

16 bk. Bowman, D. (2001), 'Faith and the Absent Savior in Central Station' in the Journal of Religion & Film, 5 (1). Erişim: 9 Eylül 2008, <http://www.unomaha.edu/jrf/centstat.htm>; Solano, J. R. (2004), 'Blessed Broken Bodies: Exploring Redemption in Central Station and Breaking the Waves' in the Journal of Religion & Film, 8 (1). 9 Eylül 2008 <http://www.unomaha.edu/jrf/Vol8No1/BlessedBroken.htm>.

17 Blizek, W. L. (1999) 'Report from Sundance 1999: Religion in Independent Films', Journal of Religion & Film, 3 (1). Erişim: 9 Eylül 2008 <http://www.unomaha.edu/jrf/sundance.htm>.

Rublev-Rusya, 1969), *Night Watch* (Gece Nöbeti-Rusya 2004), *Day Watch* (Gündüz Nöbeti-Rusya 2006), *I, The Worst of All* (Ben, Her şeyin En Kötüsü-Arjantin, 1990), *James' Journey to Jerusalem* (James'in Kudüsey Yolculuğu-İsrail, 2003), *The Band's Visit* (Bandonun Ziyareti-İsrail, 2007), *Divine Intervention* (Kutsal Direniş-Filistin, 2002), *Eve and the Fire House* (Eve ve İtfaiye Binası-Kanada, 2005), *Paradise Now* (Vaat Edilen Cennet-Filistin, 2005).

2. Sinema ve din uzmanlarının ilginç buldukları diğer bir tür de belgesel filmlerdir. Belgeseller, filmin dışındaki dünyanın gerçek bilgilerini sunma iddiasındadırlar.¹⁸ Onlar kendilerini dünyayı gerçekten var olduğu şekilde aktaran bir tür olarak sunarlar. Bir belgesel filme yapabileceğimiz en temel ve yaralayıcı eleştiri onun güvenilir ve dünyayı gerçek olmayan bir biçimde yansıtan bir film olduğunu söylemek veya göstermektir. Belgesellerin gerçek bilgileri aktarma iddiası yine de tamamen tarafsız bir şekilde dünyayı tasvir ettikleri anlamına gelmez. Belgeseller taraf tutabilir, fikir belirtebilir ve problemleri durumlarda belirli bir çözümü destekleyebilirler.¹⁹ Yönetmen birçok olasılık içerisinde dünyanın hangi parçasını göstereceğine karar vermek zorundadır. Filmi düzenleme zamanı geldiğinde de yapılan çekimlerden hangilerinin hikâyeyi oluşturacağını belirlemek durumundadır.

Unsettled (Göçebe, 2006)²⁰ 2005 yazında hem Gazze'de yaşayan ve İsrail'in Gazze'den çekilme planı çerçevesinde göç etmeye zorlanan İsraili gençlerin hem de bu yer değişikliğini sağlamak için görevlendirilmiş İsraili askerlerin hikâyesini anlatmaktadır. Hem göçe direnenler hem de göç için zorlayanlar İsrail vatandaşı olduğu için film bazı soruları izleyicilerin önüne koymaktadır: İsraili olmak ne demektir? Yahudi olmak ne demektir? İyi bir Yahudi isen sana vadedildiğini düşündüğün toprakları Yahudi olmayanlara bırakabilir misin? İyi bir Yahudi isen kendilerine –aynı zamanda sana-vadedildiğini düşündükleri topraklardan Yahudileri göç etmeye zorlayabilir misin? Yahudiler ve İsrail Devleti arasındaki ilişki nedir? Tüm bu sorular din-politika ve İsrail'in özel politikaları hakkında sorulmaktadır. Bu konu ile ilgili diğer bir belgesel de *5 Days* (Beş Gün, 2005)'tir.

For The Bible Tells Me So (İncil Bana Öyle Söylediği İçin, 2007) filmi Kitab-ı Mukaddes ve homoseksüellik hakkındadır. Film, içlerinde ABD temsilciler meclisi çoğunluk grubu başkanı Richard Gephardt ve Psikopos Gene Robinson'un da aralarında bulunduğu çocukları gay ya da lezbiyen olan 5 Amerikan ailesini ele almaktadır. Filmde Psikopos Desmond Tutu, Harvard'lı Peter Gnomes, Rahip Jimmy Creech ve Haham Steve Greenberg gibi İlahiyatçılardan yararlanarak Kitab-ı Mukaddesi homoseksüelleri damgalamak için kullananların iki yüzlü oldukları, Kitab-ı Mukaddesin bütün öğütlerine uymayıp sadece homoseksüelliğe karşı olan öğütleri öne çıkardıkları savunulmaktadır. Bu "kiraz toplama" (kutsal kitaptan uygun gördüğü öğütleri alıp uygun görmediklerini görmezden gelme) olarak tanımlanmaktadır. Filmin sorusu "Kitab-ı Mukaddes bize homoseksüellik hakkında ne söyler?"dir. İzleyicilere verdiği cevap ise şudur: Homoseksüeller Hristiyan toplumunun bir parçası olabilirler. Hayatlarımızı nasıl yaşayacağımız konusunda sevgi, İncil'den seçilmiş olan ayetlerden daha önemlidir. Din ve homoseksüellik konusu ile ilgili diğer iki örnek de *Trembling Before G-d* (2001, Ortodoks Yahudilik) ve *A Jihad For Love*'dir (Aşk İçin Cihad-2007, İslam).

18 Bordwell, D. and Thompson, K. (1997), *Film Art: An Introduction* (5. bsm). Columbus, OH: McGraw-Hill, s. 42.

19 age, s. 44

20 Bu ve bundan sonraki filmler yukarıda belgeseller hakkında dile getirilen endişelere iyi birer örnektir. Örnek verilen belgesellerde olaylara bir tarafın bakış açısıyla bakıldığı ve taraf tutulduğu açıkça görülmektedir. (ç.n.)

Shake Hands With The Devil (Şeytanla El Sıkışma, 2007) Birleşmiş Milletler komutanı olarak Ruanda'ya gönderilen Kanadalı korgeneral Romeo Dallaire'in hikâyesini ele almaktadır. Dallaire barışı sağlamaya çalışırken Ruanda başbakanı bir uçak kazasında öldürülür ve 100 günlük bir sürede 800 bin Ruanda'lı katledilir. Çok az askere sahip olmasına ve olaylara karışmaması emredilmesine rağmen Dallaire mümkün olduğunca çok Ruandalıyı kurtarmak için elinden geleni yapar. Yaşanan katliamlar Dallaire'e ağır bir darbe vurur. Ancak on yıl sonra Ruanda'yı ziyaret edebilir. Film, Ruanda'ya dönüşünde Dallaire'i takip etmektedir. Dallaire sadece birkaç bin fazladan askeri olsa katliamı önleyebileceğini bu nedenle katliamdan Birleşmiş Milletler'in de sorumlu olduğunu düşünmektedir. O ayrıca katliamı insanlık için bir hayal kırıklığı olarak görmektedir. Filmin adı Dallaire'in katliamın liderleriyle yaptığı toplantıdan gelmektedir. Dallaire'e göre katliamın liderlerinin gözünde buz gibi bir bakış vardı ve o mutlak şer ortamında şeytanla el sıkışıyordu. Dallaire ayrıca uzun metraj kurgusal bir film olan *Hotel Rwanda*'da (Ruanda Oteli, 2004) da Nick Nolte tarafından canlandırılmıştır. Darfur'daki soykırımla ilgili benzer bir belgesel film de *The Devil Came on Horseback* (Şeytan At Sırtında Geldi, 2007) filmidir.

The Protocols of Zion (Yahudilerin Gizli Anlaşmaları, 2005) belgeseli büyük ölçüde *The Protocols of the Elders of Zion* (Yahudi Eşrafının Gizli Anlaşmaları/Planları) kitabına cevap niteliğindedir. İlk olarak 1903 yılında Rusya'da basılan kitap Yahudilerin dünyayı yönetmek için yaptıkları gizli planları gösterme iddiasındadır. Kitap, sahtekârlık iddiasıyla gözden düşürülmesine rağmen çok satmaya devam etmiştir. 11 Eylül 2001'den sonra ABD'de yükselen bir Yahudi düşmanlığı oluşmuştur. Marc Levin'in filmi Yahudi düşmanlığının nasıl bu kitaptaki komplo teorilerini takip ettiğini göstermek için çaba sarf etmektedir. Filmde röportaj yapılan insanlar tarafından ortaya atılan en şaşırtıcı iddia 11 Eylül 2001'de Yahudilerin evlerinde kalmaları konusunda uyarıldıkları ve bu nedenle saldırıdan İsrail veya Yahudilerin sorumlu oldukları iddiasıdır. Levin'in filmi hem Yahudi düşmanlığınahem de komplo teorilerine kurban gitmeye karşı bir savunmadır. Levin -tezini güçlendirmek için- Komplo teorileri üretenlerin yanında Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıda eşini kaybeden Yahudi bir kadınla da röportaj yapmaktadır. Kadın şöyle söylemektedir: Yaşadığımız dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeyi hayatımızın amacı yapmalıyız.

Sinema ve din uzmanlarının ilgilerini çeken son dönem belgesellerine şu örnekler de verilebilir: *Children of God: Lost and Found* (Tanrının Çocukları: Kayıplar ve Hidayete Erenler, 2007), *Jesus Camp* (İsa Kampı, 2006), *The Education of Shelby Knox* (Shelby Knox'un Eğitimi, 2005), *Dinner with the President: A Nation's Journey* (Başkan ile Akşam Yemeği: Bir Millet'in Yolculuğu, 2007), *Be Like Others* (Diğerleri Gibi Ol, 2008), *Order of Myths* (Efsanelerin Emri, 2008), *Recycle* (Geri Dönüşüm, 2008), *Slings hot Hip Hop* (Hip Hop Sapanı, 2008), *God Grew Tired of Us* (Sudanlı Kayıp Çocukların Hikayesi, 2006), *Kz* (Kz, 2006), *Iraq in Fragments* (Paramparça Irak, 2006), *Trudell* (Trudell, 2005), *Obsession: Radical Islam's War Against the West* (Takıntı: Radikal İslam'ın Batıya Karşı Savaşı, 2006), *Refusenik* (Refusenik, 2008).

3. Sinema ve din alanı ile ilgili filmler değerlendirilirken sık sık gözden kaçırılan kategori-bir saatten az süreli olan- kısa filmlerdir. Birçok belgesel film de kısa filmidir. Bazı kısa filmler bilimseler insanların ilgisini çekebilecek güzelliktedirler. Fakat kısa filmler sinema salonlarında gösterilmedikleri için çoğunlukla gözden kaçarlar. Günümüzde ise bazı kısa filmler internet üzerinden seyircilere ulaşmaktadır.

David Napier'in *The Art of Farewell* (Veda Sanatı, Avusturalya, 2001) filmi yalnızca yedi dakika uzunluğunda güçlü bir filmidir. Yaşlı bir adam dövme yapılan bir salona girer. İçeridekiler tarafından görmezden gelinir. Müşterilerden biri onunla alay ederken, dövme ustası genç çok meşgul olduğunu söyler. Yaşlı adam, ustanın kendini daha fazla görmezden gelemeyeceği işyerinin kapanış saatine kadar bekler. Evine gelip kendisine dövme yapmasını isteyince usta tereddüt eder fakat büyük miktarda para teklif edince kabul eder.

Usta eve gittiğinde, yaşlı adamın kipa taktığını görür ve Yahudi olduğunu anlar. Usta salona geçtiğinde adamın yeni ölmüş karısının salonun ortasında uzanmış olduğunu görür ve evi terk etmek ister. Adam ona engel olur ve karısının kolundaki Nazi toplama kampı numarasını kazımasını ister. Böylece kendince karısı toplama kampının dehşetini bir daha hatırlamaya caktır. Usta numarayı kazıdıktan sonra adam bu kez de karısının numarasını kolundaki kendi numarasının yanına işlemlerini ister. Ustanın "Siz olanları unutmak istemiyor musunuz?" sorusu üzerine "Karımın olanları unutmamı istiyorum. Ben ise karımı hatırlamak istiyorum." cevabını verir.

Olanlardan etkilenen usta evden çıkarken yaşlı adamdan aldığı parayı masanın üzerine bırakır. Ertesi gün dövme kalıplarını karıştırırken gördüğü bir gamalı haçı da çöp kutusuna atar. Yaşlı adam eşine özel bir veda etmiştir ve bu veda dövme ustasının hayatında da değişikliğe yol açmıştır.

Bir diğer örnek ise Kanada yerlisi bir yönetmen olan Gail Maurice'in yönettiği *Smudge*²¹ (2005) filmidir. *Smudge* şehre taşınan Kanada yerlisi kadınların geleneksel ayinlerini devam ettirme çabalarını kaydetmektedir. Şehir tütsülenmek gibi yerli adetlerinin hoş görülmediği bir yerdir. Bu nedenle şehrin ortasında geleneklerini sürdürebilecekleri bir yol bulmak zorundadırlar. Dinlerini ve kültürlerini devam ettirebilmek için geleneksel yolları takip ederler. Bazen bir şehir parkını kimsenin kendilerine engel olmayacağını umarak tütsülenmek için kullanırlar. Bazen de evlerindeki yangın alarmlarını çalıştırmamak için arabalarında tütsülenirler. Filmin sonunda bir grup yerli kadın bir çatıda aya adanmış bir ayın için bir araya toplanırlar. Bu şekilde meraklı bakışlardan ve alaya alınmaktan kurtularak kültürlerini devam ettirirler.

5 Minuti (Beş Dakika, 2006) filmi İtalya'nın Milano şehrinde bir köprüden atlayıp intihar etmek üzere olan bir kadın hakkındadır. Hz. İsa olduğunu iddia eden bir adam kadına yaklaşır ve sadece beş dakika konuşmak istediğini söyler. Kahve ısmarlarlar ve derin bir konuşmaya dalarlar. Adam sadece Hz. İsa'nın bilebileceği kadın hakkındaki bilgileri kadına söyler ve yanında taşıdığı kadına ait bir fotoğrafı gösterir. Kadına onu sürekli gözetlediğini söyler. Kadın adama çarpmıha gerilmenin gerçek olup olmadığını sorar. Adam sadece fiziksel acı değil aşığılanma da vardı der. Beş dakika dolunca adam köprüye çıkar. İsterse kendisi için köprüden atlayabileceğini böylece kadının eski mutlu hayatına dönebileceğini söyler. Bunu daha önce yaptığını ve işe yaradığını ekler. Kadının tek ihtiyacı olan imandır. Sonunda kadının imanı tazelenir. Adamın elini tutar ve şimdiye kadar yaptıklarının yeterli olduğunu kendisi için atlamasına gerek olmadığını söyler. Sarılırlar ve adam ayrılıp gider. Kadın neler olduğunu anlamaya çalışırken yanına bir garson yaklaşır ve kadının sipariş ettiği kahveyi getirir.

21 Yerlilerin ateş dumani ile bedenlerini arıttıklarını düşündükleri bir ritüel.

Kısa film kategorisine diğerk örnekler şunlardır: *TheTribe* (Kabile, 2006), *Gesture Down/I Don't Sing* (Şarkı Söylemem, 2006), *I Just Wanted to be Somebody* (Ben Sadece Önemli Bir Kişi Olmak İstedim, 2007), *Fighting Cholitas* (Sıkı Kızlarla Dövüş, 2006), *Conversion* (Din Değıştirme, 2006), *Linguists* (Dil Bilimciler, 2007), *West Bank Story* (Batı Şeria Hikâyesi, 2005), *Hot House* (Ateşli Ev, 2007), *Moccasin Flats* (Kızılderili Çarığı, 2002), *Admirational* (Hayranlık, 2003), *Chasing Buddha* (Buda'nın İzinde, 2000).